

О. Є. Цевельов

кандидат наук з державного управління,
заступник директора Департаменту протидії воєнним загрозам
Адміністрації Державної прикордонної служби України

ШЛЯХИ ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТА ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ ВСЕРЕДИНІ ДЕРЖАВИ, ПІДТРИМУВАНОГО ЗЗОВНІ

На нинішньому етапі Україна розбудовує систему своєї національної безпеки в порівняно нестабільному міжнародному середовищі за умови неучасті в оборонних союзах і за різноспрямованих та неузгоджених військово-політичних орієнтаціях країн свого найближчого оточення.

Зміни, що сталися в Європі останніми роками (підвищення рівня воєнного протистояння, активізація процесу озброєння та розміщення нових контингентів військ тощо), підкреслюють, що одним із найважливіших завдань держави є захист її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності та недоторканості кордонів.

Національні інтереси України формуються під впливом реально існуючих для неї воєнних небезпек та загроз. Оцінюючи сучасну воєнно-політичну обстановку у світі, можна зробити висновок, що для України існує реальна воєнна загроза з боку інших країн.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу проблем, що виникають у період ускладнення обстановки та тривалого ведення військового конфлікту всередині держави, що підтримується ззовні та пошуку шляхів їх ефективного вирішення. Президент України у своєму зверненні до Верховної Ради України нового скликання чітко окреслив основні завдання щодо посилення національної безпеки і оборони, подальшого реформування правоохоронних органів та якнайшвидшого завершення війни на Донбасі, відновлення контролю над втраченими територіями [1]. Завдання, поставлені Президентом України, повністю стосуються прикордонного відомства, яке як суб'єкт сектору безпеки і оборони держави має бути готове виконати їх у повному обсязі.

Такий важливий напрям державної діяльності, як військова й правоохоронна, особливо це стосується забезпечення захисту та охорони державного кордону, потребує глибокого аналізу та оцінки для якісного виконання всіх завдань і недопущення прорахунків у їх реформуванні та підлягає в об'єктивному контролі з боку держави та суспільства.

Виявлені проблемні питання державного реагування на загрози національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону перш за все вказують на недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази щодо організації оперативно-службової і службово-бойової діяльності, на низьке фінансування заходів реформування прикордонного відомства.

Критичний аналіз проблем розвитку прикордонної служби в умовах виникнення військового конфлікту необхідний для визначення ефективних шляхів державного реагування на загрози та подолання негативних явищ з метою посилення захисту та охорони державного кордону.

Ключові слова: національна безпека, державне реагування, загроза, захист та охорона, державний кордон, прикордонна служба.

Постановка проблеми. Питання забезпечення безпеки країни у сфері захисту та охорони державного кордону завжди знаходилося у полі зору держави і державної влади. Виявлені проблеми під час реформування при-

кордонного відомства та організації захисту і охорони кордону вказують на необхідність дотримання інтересів національної безпеки України та вироблення ефективних заходів державного реагування в умовах зміни геополі-

тичної ситуації та подальшої інтеграції України в європейські та північноатлантичні структури безпеки. Існування в Європі потужних центрів сили з інтересами, відмінними від національних інтересів України, військово-політичний дисбаланс сил навколо України, неефективність дії норм міжнародного права, економічні, політичні та військові проблеми Української держави зумовлюють потребу в удосконаленні системи державного реагування у сфері захисту та охорони державного кордону.

Під час загострення відносин із Російською Федерацією побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки України у сфері захисту та охорони державного кордону виявила свою слабкість і неготовність протистояти воєнним загрозам, що виникли на сучасному етапі. Унаслідок досить умовного характеру територіального розмежування колишніх радянських республік державний кордон України опинився фактично відкритим для безконтрольного пересування незаконних мігрантів, контрабанди товарів і вантажів, переміщення зброї, вибухових речовин та наркотичних засобів, а також переміщення незаконних військових формувань.

Реформування прикордонного відомства було направлено переважно на переорієнтування його в правоохоронний орган зі спеціальним статусом. Водночас під час змін не були в повному обсязі враховані загрози у воєнній сфері, а саме: незавершеність оформлення державного кордону в міжнародно-правовому відношенні, існування поблизу кордонів України осередків воєнних конфліктів, неприховані претензії з боку суміжних країн на територіальну цілісність нашої держави, і це неповний перелік воєнних загроз, що існують у сфері захисту та охорони державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що питання захисту державного кордону, ролі та місця Державної прикордонної служби України в системі оборони держави є предметом широкого кола досліджень вітчизняних науковців. Розгляду основних науково-теоретичних та прикладних аспектів у сфері захисту та охорони державного кордону й державного реагування на процеси протидії загрозам національній безпеці на державному кордоні присвячені дослідження: В.О. Білецького, О.В. Деркач, І.В. Вичалківського, І.В. Коржа, А.І. Коротушака, М.М. Литвина, П.П. Лисака,

А.В. Махнюка, О.Г. Мельникова, В.Ю. Мишаковського, В.О. Назаренка, В.С. Нікіфоренка, Б.М. Олексієнка, В.К. Плешка, В.М. Серватюка, А.С. Сіцінського, П.А. Шишоліна та ін.

Водночас комплексне дослідження питань, в якому з позицій системного підходу розглядаються аналіз прорахунків реформування прикордонного відомства, механізми державного реагування на загрози воєнного характеру у сфері захисту та охорони державного кордону, фактично відсутнє та потребує подальшого вдосконалення.

Метою статті є аналіз основних проблем розвитку Державної прикордонної служби України на сучасному етапі в умовах існуючих воєнних загроз національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону і визначення заходів державного реагування для підготовки прикордонного відомства до вирішення покладених завдань та відновлення контролю над державним кордоном у межах тимчасово окупованих територій.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи ситуацію, що склалась у прикордонному відомстві України, через воєнний конфлікт на сході країни, що підтримується ззовні, існує нагальна потреба у вивченні загроз національній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону й проведенні аналізу вжитих заходів державного реагування для їх зменшення чи мінімізації.

З метою визначення загроз та їх кваліфікації необхідно чітко усвідомити положення нормативно-правової бази, яка визначає сферу захисту та охорони державного кордону.

Так, у ст. 17 Основного закону – Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [2, ст. 17].

Відповідно до вимог ст. 2 Закону України «Про Державний кордон України» захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення

національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Координацію діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснює Державна прикордонна служба України.

«Охорона державного кордону України є невід'ємною складовою частиною загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах <...> заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України» [3, ст. 2].

Відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» воєнна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз.

Державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [4, ст. 1].

Ураховуючи вимоги основних законів України та інших нормативно-правових актів, що стосуються забезпечення національної безпеки держави, слід узагальнити загрози національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону, які наведені в Стратегії національної безпеки та Воєнній доктрині України, й розподілити їх за термінами, що наведені в Законі України «Про національну безпеку України» (табл. 1).

Багатьма науковцями визначено, що безпека держави починається з безпеки її кордонів, тому

захист та охорона державного кордону є однією з важливих функцій держави щодо забезпечення безпеки України. Захист являє собою сукупність заходів політичного, правового, організаційного, дипломатичного, економічного, оборонного, прикордонного, розвідувального, контррозвідувального, оперативно-розшукового, митного, природоохоронного, санітарно-епідеміологічного, екологічного та іншого характеру, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування з метою прогнозування, виявлення та ліквідації насамперед зовнішніх загроз безпеці України для забезпечення її інтересів у прикордонній сфері й полягає в їхній узгодженій діяльності щодо здійснення повноважень із захисту та охорони державного кордону [4, ст. 12].

Аналіз законодавчої бази на сьогодні вказує на те, що організаційно-правові механізми формування й реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України у сфері захисту та охорони державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні, які визначено законодавством України, спрямовані на врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону із суміжними державами, дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, функціонування пунктів пропуску та прикордонної інфраструктури, реадмісії осіб, прикордонно-представницької діяльності, а також питання нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки.

Водночас аналіз загроз у сфері захисту та охорони державного кордону вказує на те, що фактично половина з них належить до сфери воєнної безпеки як прямо, так й опосередковано, але вони тісно пов'язані зі сферою державної безпеки.

Не оформлені в міжнародно-правовому відношенні державні кордони являють собою потенційну воєнну загрозу національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону й небезпеку втрати державності, суверенітету та територіальної цілісності кожної держави.

Отже, можна зробити висновок, що загрози невоєнного характеру є основними для Державної прикордонної служби України, але захист державного кордону, державного суверенітету та територіальної цілісності держави від воєнних загроз є невід'ємною частиною опе-

ративно-службової діяльності прикордонного відомства.

Сьогоднішні потенційні загрози національній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону зумовлюють нагальну потребу в удосконаленні законодавчого та нормативно-правового забезпечення прикордонної безпеки, що спрямоване на створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону, підвищення рівня боєздатності органів і підрозділів Державної прикордонної

служби України та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону, з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності держави, реінтеграції тимчасово окупованих і неконтрольованих територій.

Водночас на сьогодні на законодавчому рівні досі не вирішено питання щодо визначення

Таблиця 1

№ п/п	Воєнна безпека (захищеність від воєнних загроз)	Державна безпека (захищеність від загроз невоєнного характеру)
1.	намагання деяких країн вирішити питання щодо зміни проходження лінії державного кордону або проведення політики на відторгнення частини території України	незаконне або неконтрольоване ввезення (вивезення) зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних речовин у пунктах пропуску через державний кордон та поза ними
2.	загроза виникнення прикордонного конфлікту із застосуванням сили або погроза застосування сили з метою вирішення територіальних притягань до України	використання підроблених, недійсних або чужих паспортних документів чи без документів під час перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон
3.	озброєні та неозброєні провокації на державному кордоні з метою втягування України в регіональні конфлікти	неможливість або протидія виконанню законних функцій Державної прикордонної служби України на державному кордоні та прикордонних районах через незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону та його недостатнє облаштування
4.	загроза нападу на персонал та об'єкти Державної прикордонної служби України з метою оволодіння зброєю, технікою, майном або під час здійснення персоналом своїх функціональних обов'язків з охорони державного кордону	зміна проходження лінії державного кордону через надзвичайні події природного та техногенного характеру
5.	незаконне перетинання державного кордону України великими масами населення прикордоння (біженцями) через виникнення регіональних або прикордонних конфліктів поблизу державного кордону України	незаконне або неконтрольоване ввезення (вивезення) через державний кордон товарів, вантажів без митного та інших видів контролю
6.		руйнування об'єктів Державної прикордонної служби України, забруднення території, на якій знаходяться об'єкти та персонал, через надзвичайні події природного і техногенного характеру
7.		використання підроблених, недійсних або чужих паспортних документів чи без документів під час перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон
8.		незаконне або неконтрольоване ввезення магнітних носіїв, апаратури та агітаційної літератури антидержавного, терористичного, сепаратистського, націоналістичного і екстремістського змісту
9.		незаконне та неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів
10.		незаконне втручання в службову діяльність Державної прикордонної служби України, використовуючи технічні засоби прослуховування, спостереження та телекомунікаційних засобів, мереж тощо
11.		недостатнє фінансування заходів розбудови державного кордону
12.		створення злочинних угруповань, що здійснюють свою діяльність на державному кордоні та в межах прикордонних районів, та спроби втягування персоналу Державної прикордонної служби у протиправну діяльність

ролі й місця Державної прикордонної служби України в системі оборони держави та порядку й способу залучення прикордонних підрозділів і особового складу до бойових дій.

Так, відповідно до вимог ст. 12 Розділу IV Загону України «Про національну безпеку України» Державна прикордонна служба входить до складу сил безпеки і оборони та реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України [5, ст. 12].

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, визначено, що розвиток Державної прикордонної служби України як військового формування має забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України [6, ст. 2].

Але відповідно до вимог п. 7 ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України» та Закону України «Про Державну прикордонну службу України» прикордонна служба є правоохоронним органом спеціального призначення, який здійснює правозастосовні та правоохоронні функції, тобто функції, не пов'язані з веденням бойових дій.

Лише відповідно до вимог п. 2–4 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» на органи охорони та підрозділи державного кордону покладені завдання, які мають виконуватися шляхом ведення бойових дій [7, ст. 18–19].

У Воєнній доктрині України, яка затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, підкреслено, що однією з основних цілей застосування Україною воєнної сили є: у разі збройного конфлікту на державному кордоні України – забезпечення захисту державного кордону, ліквідація (локалізація, нейтралізація) збройного конфлікту на початковій стадії і недопущення його переростання у війну. Роль Державної прикордонної служби України визначається у безпосередній участі в припиненні збройного конфлікту на державному кордоні, боротьбі з тероризмом; припиненні збройних та інших провокацій на державному кордоні [8, ст. 2].

Аналіз обов'язків та організаційно-штатної структури Державної прикордонної служби свідчить, що органи охорони державного кордону та загони морської охорони одночасно виконують як правоохоронні завдання, так і завдання з оборони держави. Таким чином, одночасно

із правоохоронним статусом Державна прикордонна служба, яка комплектується військово-службовцями, має всі ознаки військового формування, що визначені у ст. 1 Закону України «Про оборону України».

Так, Державна прикордонна служба України є державною структурою мілітаризованого типу, тобто військовим формуванням. Відповідно до чинного законодавства у воєнній сфері в Держприкордонслужбі: запроваджено проходження військової служби як у військовому формуванні; в інші державні структури військовослужбовці можуть лише відряджатися; основу штату складають військовослужбовці, які приймають Воєнну присягу – ритуал – клятву воїна на вірність своєму народові і своїй Вітчизні; за військовослужбовцями закріплюється відповідна зброя і техніка, їм присвоюються військові звання; повсякденне життя військовослужбовців чітко регламентовано військовими статутами Збройних Сил; їхня діяльність пов'язана з виконанням обов'язків військової служби; після закінчення військової служби зазначені особи отримують пенсію і встають на військовий облік, що встановлюється спеціальним законом у воєнній сфері, тощо [4, ст. 4–5].

Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» в ст. 2 визначається, що військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни [9, ст. 2].

Водночас у жодному нормативно-правовому акті, що стосується функцій та завдань Державної прикордонної служби України, не визначено порядок виконання їх шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій, що суперечить вимогам вищезазначеного Закону України [10, ст. 1].

Тому необхідно визначитися на державному рівні зі статусом Державної прикордонної служби України – чи це правоохоронний орган, який виконує суто правоохоронні та правозастосовні функції і завдання, чи це військове формування, або визначитися зі спеціальним статусом, який на сьогодні в жодному нормативному документі не розкриває його зміст та направленість.

Також основною загрозою для надійного захисту й охорони державного кордону залишається недостатнє фінансування Державної прикордонної служби та реалізації заходів розбудови прикордонного відомства. Державне

реагування на мінімізацію цього виду загрози стосується не лише центрального органу виконавчої влади, до сфери діяльності якого входять функції захисту й охорони державного кордону, а також Кабінету Міністрів та профільного міністерства України.

Так, відповідно до вимог ст. 2 Закону України «Про державний кордон України» Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень вживає заходів щодо забезпечення захисту та охорони державного кордону і території України, тобто розглядає та затверджує державні цільові програми розбудови прикордонного відомства, виділяє необхідні ресурси для зміцнення захисту й охорони державного кордону, покращення умов для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами [3, ст. 2].

На сьогодні для повного задоволення Державної прикордонної служби України та забезпечення її сталого розвитку на 2019 рік потреба у фінансовому забезпеченні становила близько 33 млрд грн.

Водночас Державним бюджетом України передбачено лише 11 млрд грн, що становить 33,04% від запланованого, з них за загальним фондом – 10,7 млрд грн (97%) та за спеціальним фондом – 37,1 млн грн (3,4%). Загалом видатки споживання становлять – 87%, а видатки розвитку – лише 13%. Фінансова забезпеченість Державної прикордонної служби України в минулих роках також становила від 32 до 41% від потреби, що з року в рік не давало можливості здійснювати модернізацію існуючих технічних засобів охорони кордону та закуповувати сучасні засоби й озброєння (фінансування Служби у 2015 році становило приблизно 41% від потреби; у 2016 – 35,8%, а у 2017 – 27,5%) [11, ст. 58].

Враховуючи вимоги стандартів НАТО, видатки споживання не повинні перевищувати 50% від потреби, а на видатки розвитку озброєння і техніки спрямовується близько 30%, але фонд оплати праці разом із нарахуваннями Держприкордонслужби становить близько 8 млрд грн (73% від бюджету Служби).

Водночас затверджений фонд на 2019 рік виділено під діючу, а не під штатну чисельність Державної прикордонної служби України. Порівняно з 2018 роком фонд оплати праці збільшено на 22,9%, але для виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України та підвищення розміру грошового забезпечення військовослужбовців Держприкордонслужби на поточний рік додатково потрібно виділити

з Державного бюджету ще 1,2 млрд грн (11% від виділеного бюджету на 2019 рік).

Виходячи з прогнозу Бюджетної декларації на 2020–2022 роки, що пов'язано із забезпеченням національної безпеки України, бюджет Державної прикордонної служби до 2023 року ймовірно становитиме: на 2020 рік – близько 16,2 млрд грн; на 2021 рік – близько 18 млрд грн, на 2022 – біля 19 млрд грн.

З одного боку, довідкова інформація вказує на поступове, а подекуди і значне (на 49,5% відносно бюджету на 2019 рік) зростання бюджету Державної прикордонної служби України, а з іншого – на те, що виділення достатнього фінансового ресурсу для Служби як складової частини сектору безпеки і оборони в обсязі бюджетного запиту на 2019 рік (32,707 млрд грн) відповідно до прогнозу не буде досягнуто навіть через три-чотири роки, водночас сума бюджетного запиту значно зросте. У разі подальшого такого фінансування прикордонного відомства його розвиток та технічне оснащення розтягнеться на довгі роки, що значно послабить можливості реагування на загрози у сфері захисту й охорони державного кордону.

Висновки і пропозиції. Враховуючи завдання, що стоять перед Державною прикордонною службою, та стан її бойових можливостей, заходами державного реагування на мінімізацію загроз національній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону мають стати такі.

По-перше, проведення глибокого, всебічного та принципового функціонального обстеження діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону та загонів морської охорони за результатами якого необхідно опрацювати Аналітичний звіт з акцентуванням уваги на основних проблемах розвитку прикордонного відомства, його спроможності протистояти наявним загрозам у сфері захисту та охорони державного кордону й визначенням основних напрямів розвитку, враховуючи реальний стан фінансування. Це дасть змогу оптимізувати організаційно-штатну структуру прикордонного відомства, наблизити її до реальних завдань; визначити пріоритетні завдання розвитку служби на середню та далеку перспективу; розробити необхідні нормативні документи щодо порядку застосування та способів дій органів (підрозділів) прикордонної служби у разі загрози обстановки на державному кордоні.

По-друге, опрацювання проектів нормативно-правових документів, у яких мають бути уточнені основні функції та завдання прикордонної служби, порядку застосування сил і засобів служби під час захисту та охорони державного кордону, шляхів удосконалення взаємодії зі Збройними Силами, іншими військовими формуваннями й правоохоронними органами України з метою виконання визначених завдань. Також треба чітко визначитися зі статусом Служби як самостійної структури, що відповідає за безпеку державного кордону, та порушити питання щодо виведення її з-під спрямування й координування, а фактично керування, Міністром внутрішніх справ України. Особливо це стосується сьогодення з внесенням змін до Закону України «Про оборону України» в частині розробки на затвердження плану оборони держави [10].

Водночас треба опрацювати Концепцію та Державну цільову програму розвитку прикордонної служби на період до 5 років, погодити її з Генеральним штабом у частині, що стосується участі Державної прикордонної служби України в силах оборони, та подати її на затвердження Кабінету Міністрів України.

Враховуючи те, що бюджет, який щороку виділяється для Державної прикордонної служби, не в повному обсязі задовольняє потреби відомства (від 36 до 42% від потреби), особливо з питань матеріально-технічного забезпечення (8–12%) та модернізації системи охорони державного кордону (до 10%), є нагальна потреба в розробленні поетапної цільової програми на середню та далеку перспективу. Доцільно етапи такої програми поділити на 2–3 роки, які визначатимуть розвиток та модернізацію одного з напрямів системи захисту та охорони державного кордону. Це надасть можливість зосередити фінансові зусилля на одному, а не розпорошувати кошти за всіма напрямками.

При цьому основними напрямками розвитку доцільно розглянути: будівництва сучасних прикордонних кораблів та катерів (придбання в інших країнах); технічне оснащення охорони державного кордону (засоби контролю, відеовідстеження та фіксації порушення, оснащення пунктів пропуску); створення та оснащення спеціальних сил реагування (прикордонних підрозділів швидкого реагування або сил бойової підтримки); удосконалення системи зв'язку, інформатизації, управління та кібербезпеки.

По-третє, удосконалення системи підготовки всіх категорій військовослужбовців, направленої на практичну підготовку до виконання завдань із захисту та охорони державного кордону, в точності – поновлення вивчення загальновійськової тактики підрозділів і частин у повному обсязі. Збільшення заходів спільної підготовки у складі відділень, відділів, застав та підрозділів, направлених на злагодження органів управління та підрозділів охорони державного кордону; поновлення заходів оперативної підготовки для всіх органів управління.

За останній період через брак коштів утрачено можливість проведення такої форми навчання, як тактичні навчання із практичним залученням органів управління та підрозділів охорони державного кордону з виходом органів управління в райони зосередження й практичним управлінням своїми підрозділами в умовах загострення обстановки.

По-четверте, подальше інженерне облаштування державного кордону з відновленням на прикордонних підрозділах опорних пунктів чи районів оборони на одному з важливих напрямків на всій протяжності державного кордону, враховуючи те, що загрози воєнного характеру залишаються як на сході, так і на інших ділянках державного кордону.

Досі законодавчо не врегульовано порядок відведення земельних ділянок для розбудови прикордонної інфраструктури вздовж лінії державного кордону та немає механізму їх вилучення у приватних, комунальних та інших власників з передаванням у постійне користування Державній прикордонній службі України, тобто виділення інших земельних ділянок власнику замість тих, що вилучаються, з оплатою за їх оформлення.

Законом України не врегульовано питання звільнення органів Державної прикордонної служби від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва, що не дає можливості прикордонним підрозділам створювати відповідну систему оборонних та інженерних споруд. Це питання потребує негайного вирішення з боку Кабінету Міністрів України.

По-п'яте, більш детальне вивчення закордонного досвіду з питань захисту та охорони державного кордону, нормативно-правової бази з прикордонних питань та структури прикордонних відомств інших країн. Коли в країні ведуться бойові дії, не оформлено в міжнародно-право-

вому відношенні державний кордон, неможливо, щоб Державна прикордонна служба залишалась суто правоохоронним органом, а її спеціальний статус не дає повного юридичного права бути військовим формуванням. Необхідно вивчити досвід прикордонної служби Фінляндії, яка у мирний час є правоохоронним органом, а у разі загострення обстановки виконує функції військового формування у складі збройних сил, Республіки Азербайджан, де у складі прикордонної служби є військова компонента, прототип прикордонних військ, які знаходяться на кордоні воєнного конфлікту в Нагорному Карабаху.

По-шосте, виважена та більш продумана кадрова політика на всіх рівнях. Хаотичність під час прийняття рішень щодо призначення офіцерів, які не пройшли службу в підрозділах державного кордону, мають досвід роботи з особовим складом та керуванням підрозділу лише півроку чи рік, має бути припинено. Доцільно розглянути систему призначення офіцерів як по вертикалі, так і по горизонталі. До призначення офіцера на посади керівника прикордонного загону, начальника штабу потрібно, щоб він пройшов посади офіцера штабу загону, регіонального управління та Адміністрації Державної прикордонної служби, що надасть майбутньому керівнику достатньо теоретичних і практичних знань та розширить його кругозір.

По-сьоме, боротьба з корупцією у Державній прикордонній службі, яка повинна носити практичний характер, а не залишатися на рівні лозунгів. Необхідно зупинити постановку завдань, що не забезпечені матеріальними засобами в повному обсязі. Це стосується облаштування підрозділів, приведення їх до так званих «європейських стандартів» за рахунок нібито шведської допомоги, показових заходів, які також не несуть змістовного навантаження. Треба направити зусилля керівників на вирішення питань захисту та охорони державного кордону.

Список використаної літератури:

1. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/ru/videos/videos-archive>.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
3. Про державний кордон України : Закон України від 04 листопада 1991 р. № 1777-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.
4. Корж. І.Ф. Державна прикордонна служба України: правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки : електрон. наук. вид.* 2017. Випуск 2. URL: <https://nadpsu.edu.ua>.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: zakon.rada.gov.ua/go/287/2015.
7. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 661-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 верес. 2015 р. «Про Воєнну доктрину України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.
9. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 3409-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3409-VI>.
10. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
11. Стратегічний бюлетень прикордонної безпеки України. Біла книга- 2016 / Л.М. Баран та ін. ; за ред. В.О. Назаренка, В.М. Серватюка, О.В. Бляшенка. Київ : Арт Економі, 2017. 120 с.

Tsevelov O. Ye. Ways of state response to the threats to the national security of Ukraine in the field of protection and protection of the state border in the conditions of military conflict within a supported state from the outside

At the present stage, Ukraine is building up its national security system in a relatively unstable international environment, provided it does not participate in defense alliances and in the diverse and inconsistent military and political orientations of its immediate surroundings.

The changes that have taken place in Europe in recent years (increasing the level of military confrontation, stepping up the process of arming and deploying new troops), emphasize that one of the most important tasks of the state is to protect its sovereignty, independence and territorial integrity and inviolability of borders.

Ukraine's national interests are shaped by the influence of real military threats and threats. Assessing the current military and political situation in the world, we can conclude that for Ukraine there is a real military threat from other countries.

The urgency of the study is due to the need for a comprehensive analysis of problems that arise during a period of complication of the situation and prolonged military conflict within the state, supported from the outside and finding ways to effectively resolve them. In his address to the Verkhovna Rada of Ukraine of the new convocation, the President of Ukraine clearly outlined the main tasks of strengthening national security and defense, further reforming the law enforcement agencies and the early end of the war in the Donbass, regaining control over the lost territories [1]. The tasks set by the President of Ukraine relate fully to the border agency, which, as a subject of the security and defense sector of the state, should be ready to fulfill them in full.

Such an important area of public activity as military and law enforcement, especially in the field of protection and protection of the state border, requires a thorough analysis and evaluation for the qualitative fulfillment of all tasks and prevention of budgets in their reformation, and is subject to objective control by the state and society.

The identified problematic issues of state response to threats to national security in the field of protection and protection of the state border indicate, first of all, the imperfection of the legislative and regulatory framework regarding the organization of operational, service and combat operations; low funding for border reform.

A critical analysis of the problems of the development of border service in the event of a military conflict is necessary to identify effective ways of state response to threats and overcoming negative phenomena in order to strengthen the protection and protection of the state border.

Key words: *national security, state response, threat, protection, of the state border, border service.*